

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์การทำเกษตรแบบพันธะสัญญาในการผลิตมันฝรั่งพันธุ์แอตแลนติก ในจังหวัดเชียงใหม่ ในครั้งนี้ผู้ศึกษาได้รวบรวมทฤษฎีและแนวคิดเพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา อันประกอบด้วย แนวคิดเกี่ยวกับระบบการผลิตแบบมีพันธะสัญญา นำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์การทำเกษตรแบบพันธะสัญญาในการผลิตมันฝรั่งพันธุ์แอตแลนติก ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดทางทฤษฎีที่เกี่ยวกับการทำเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน และเกษตรแบบพันธะสัญญา

2.1.1 ความหมายของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน (Contract Farming)

กรมส่งเสริมการเกษตร (2534) ได้ให้ความหมายของ “ระบบการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน” ไว้ว่าเป็นการจัดการทางความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกร กับผู้รับซื้อผลผลิตแบบแน่วแน่ โดยที่ผู้ซื้อสามารถกำหนดความแน่นอนของวัตถุดิบซึ่งเป็นผลิตผลทางการเกษตรที่ตนจะต้องรับซื้อ โดยที่ไม่ต้องเป็นเจ้าของของหน่วยการผลิตนั้นเสียเอง หมายความว่า เกษตรกรที่อยู่ในระบบนี้ก็ยังเป็นเจ้าของหน่วยการผลิตเองอยู่ แต่มีการทำสัญญากับผู้รับซื้อ หรือโรงงานแปรรูปล่วงหน้าถึงปริมาณและคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตรที่จะส่งมอบให้โรงงานแปรรูป โดยมีเงื่อนไขคือ โรงงานแปรรูปต้องสร้างหลักประกันในการผลิต เช่น ให้สินเชื่อ ให้ปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพ และให้บริการส่งเสริมการเกษตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตของเกษตรกรในสัญญาผูกพัน และจะต้องสร้างหลักประกันทางด้านตลาดให้แก่ผลผลิตที่เกษตรกรผลิตได้ เช่น การกำหนดราคาประกันขั้นต่ำ เป็นต้น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2536) ได้ให้ความหมายของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน หมายถึง การทำการผลิตในลักษณะที่มีข้อตกลง หรือสัญญาต่าง ๆ ระหว่างเกษตรกร และนิติบุคคล เช่น โรงงานแปรรูป หรือบริษัท พ่อค้าต่างๆ ไป สัญญานี้อาจตกลงด้วยวาจา หรือลายลักษณ์อักษร โดยระบุเงื่อนไขเกี่ยวกับการผลิต และการตลาดซึ่งจะตกลงกันก่อนจะทำการผลิต เป็นระบบที่มีการตกลงระหว่างคู่สัญญาทั้ง 2 ฝ่าย คือ โรงงานแปรรูปกับเกษตรกร ซึ่งจะมีการผูกพันกันใน 3 ลักษณะคือ ผูกพันเฉพาะการผลิต โดยโรงงานแปรรูปให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัยการผลิต การให้กู้ยืมเงินแก่เกษตรกร และการใช้ปัจจัยการผลิตที่ทันสมัย อย่างไรก็ตามระบบการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันจะใช้ได้ผลดีกับสภาพสังคม และระบบเศรษฐกิจที่เหมาะสม ตลอดจนการสนับสนุนจากภาครัฐ

2.1.2 แนวทางการลดความเสี่ยงด้านการเกษตร

การผลิตทางการเกษตรโดยเฉพาะด้านการเพาะปลูกพืชนั้นเป็นการผลิตที่มีความเสี่ยงค่อนข้างสูง คือ ผลผลิตที่เกษตรกรได้รับในแต่ละปีนั้นจะไม่แน่นอนอันเนื่องมาจากเกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ การแพร่ระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืช และการเปลี่ยนแปลงของราคาผลผลิตที่เกิดจากความแตกต่างระหว่างราคาผลผลิตที่เกษตรกรคาดว่าจะขายได้เมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวกับราคาที่เกษตรกรขายได้จริง หรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การผลิตทางการเกษตรอุปทาน หรือผลผลิตทางการเกษตรนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกษตรกรควบคุมได้ เช่น การใช้ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ และปัจจัยที่เกษตรกรควบคุมไม่ได้ เช่น สภาพภูมิอากาศ การแพร่ระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชต่าง ๆ เป็นต้น อิทธิพลของปัจจัยเหล่านี้จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของผลผลิตอย่างมาก ในขณะที่ลักษณะลักษณะของอุปสงค์ของสินค้าเกษตรเป็นแบบไม่ยืดหยุ่น (Inelastic) ซึ่งมีผลทำให้ราคาเปลี่ยนแปลงมากผิดปกติ หากมีการเปลี่ยนแปลงด้านอุปทาน เพราะการเปลี่ยนแปลงของราคาผลผลิตนี้จะผันผวนขึ้นลงตามภาวะตลาด และเกษตรกรเป็นผู้ยอมรับราคา (Price taker) คือ ไม่สามารถกำหนดและควบคุมราคาได้ (ทองโรจน์ อ่อนจันทร์, 2530) โดยทางปฏิบัติเกษตรกรสามารถเลือกวิธีที่จะนำมาใช้เพื่อลดการเสี่ยงภัยทางการเกษตรได้ดังนี้

1. การประกันภัย (Insurance) ในการผลิตทางการเกษตร เกษตรกรอาจจะประสบความเสียหายอันเนื่องมาจาก สภาพภูมิอากาศที่แปรผัน และการทำลายของโรคและแมลง การซื้อการประกันภัยจะเป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยทำให้เกษตรกรลดความสูญเสียจากสถานการณ์ความเสี่ยงดังกล่าวบริษัทผู้รับประกันภัยสามารถที่จะยอมรับภาระความเสี่ยงเหล่านี้ได้ เพราะบริษัทสามารถกระจายความเสี่ยงที่เกิดขึ้นนี้ไปสู่เกษตรกรผู้ประกันภัยทั้งระบบ

2. การผลิตหลายอย่าง (Diversification) ในทางปฏิบัติเกษตรกรอาจปลูกพืชหลายอย่างในช่วงเวลาเดียวกัน หรือผลิตพืชอย่างเดียวกันแต่มีการขายในเวลาที่แตกต่างกัน เพื่อเป็นการกระจายความเสี่ยงด้านรายได้ และความเสี่ยงด้านราคาผลผลิต แต่การผลิตหลายอย่างนี้ จะเป็นการลดรายได้เฉลี่ยและเพิ่มต้นทุนในการผลิตอันเนื่องมาจากขนาดการผลิตไม่เหมาะสม

3. การซื้อขายตามสัญญา (Contract) เป็นการทำสัญญาคงคลังซื้อขายกันไว้ก่อนเพื่อเป็นการป้องกันความเสี่ยงด้านราคา ภายใต้การผลิตแบบซื้อขายตามสัญญานี้ผู้ผลิตจะยกภาระความเสี่ยงในเรื่องการเปลี่ยนแปลงของราคาไปสู่ผู้ซื้อได้ในระดับหนึ่ง

4. การก่อให้เกิดการคล่องตัวในการผลิต (Flexibility) เป็นการจัดการฟาร์มที่มุ่งให้เกิดความคล่องตัว และสอดคล้องกับแผนการผลิตในการที่จะคัดแปลงปรับปรุงฟาร์มเพื่อรองรับการผลิตที่แปรผัน

5. การสร้างสภาพคล่องในสินทรัพย์ (Liquidity) เป็นการจัดการฟาร์มให้สินทรัพย์ต่าง ๆ มีสภาพคล่อง กล่าวคือ สามารถเปลี่ยนแปลงเป็นเงินสดได้ทันทีที่ต้องการ

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่า การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันเป็นวิธีการหนึ่งที่เกษตรกรสามารถนำมาใช้ในทางปฏิบัติ เพื่อลดความเสี่ยงทางการเกษตรได้ และการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันเป็นวิธีการประสานงานความร่วมมือกันระหว่างภาคการผลิตและการตลาดในลักษณะที่เป็น Vertical integration เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในการผลิตเสมือนเป็นการนำตลาดไปสู่แหล่งผลิต โดยในทางปฏิบัติเป็นการดำเนินธุรกิจในขณะที่มีข้อตกลง หรือสัญญาระหว่างเกษตรกรกับนิติบุคคล (บริษัท) เอกชนทั่วไป หรือพ่อค้า ลักษณะของสัญญาที่จัดทำขึ้นอาจจะเป็นการตกลงด้วยวาจา หรือเป็นลายลักษณ์อักษร โดยมีการระบุเงื่อนไขไว้เกี่ยวกับการผลิตและ หรือการตลาดของผลผลิตนั้น ๆ ไว้ล่วงหน้าก่อนที่จะทำการผลิตเสมอ

ในบางกรณีเป็นการเพาะปลูกตามเงื่อนไขสัญญาที่ได้ตกลงไว้กับผู้รับซื้อตามราคา และมาตรฐานของผลผลิตที่ตกลงกันไว้ล่วงหน้า โดยผู้รับซื้อจะเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิตที่จำเป็น เงินทุนและความช่วยเหลือทางด้านเทคโนโลยีการเพาะปลูกให้แก่เกษตรกร จากนั้นจึงดำเนินการหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ภายหลังที่มีการส่งมอบผลผลิตเรียบร้อยแล้ว

การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันมักจะเป็นวิธีการปฏิบัติของผู้ดำเนินการธุรกิจการแปรรูป หรือผู้ดำเนินการธุรกิจการส่งออกผลผลิตทางการเกษตร เพราะขั้นตอนในการผลิตพืชเพื่อการแปรรูป หรือการส่งออกนั้นในบางครั้งมีการลงทุนในต้นทุนคงที่สูง (Fixed cost) และผู้ดำเนินการธุรกิจเหล่านี้มีความต้องการผลผลิตเพื่อนำไปเป็นวัตถุดิบ หรือเพื่อการจัดจำหน่ายอย่างสม่ำเสมอ (โดยปกติอาจจะรับซื้อจากตลาดทั่วไป แต่ในบางครั้งอาจไม่เพียงพอต่อความต้องการ) จึงได้นำเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันมาใช้ในการเพาะปลูกพืชของเกษตรกร เพราะเงื่อนไขข้อตกลงในสัญญาที่จัดทำขึ้นจะช่วยทำให้ผู้แปรรูป หรือผู้ส่งออกสามารถกำหนดปริมาณผลผลิตที่แน่นอนได้ เป็นการลดความไม่แน่นอนของปริมาณผลผลิตที่รับซื้อจากตลาดทั่วไป

นอกจากนี้ยังสามารถควบคุมขั้นตอนการผลิตได้ (เช่น กำหนดพันธุ์ปลูก วันปลูก วันเก็บเกี่ยว เป็นต้น) อีกทั้งไม่ต้องลงทุนในต้นทุนคงที่ต่าง ๆ ตลอดจนไม่ต้องจัดการการเพาะปลูกขนาดใหญ่ (plantation) ซึ่งเป็นการลดต้นทุนในการจัดจ้างผู้เชี่ยวชาญ และแรงงานในการเพาะปลูกดังกล่าว

2.1.3 สาเหตุที่ทำให้การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันมาใช้ในธุรกิจการเกษตร

เหตุผลที่ทำให้การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันได้รับการพัฒนาขึ้น และนำมาใช้ในการดำเนินการผลิตสินค้า สรุปพอสังเขปได้ดังนี้

1. เพื่อเป็นการสร้างความแน่นอนในการปริมาณและคุณภาพของสินค้าเกษตรที่สม่ำเสมอ
2. การดำเนินงานในลักษณะของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน ช่วยให้การถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตไปสู่เกษตรกรสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ
3. การการณ์ที่ต้นทุนการผลิตมีแนวโน้มสูงขึ้น (โดยเฉพาะต้นทุนคงที่ต่างๆ) การนำเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันมาใช้ในการผลิต จะส่งผลทำให้ธุรกิจลดภาระความเสี่ยงในต้นทุนดังกล่าวให้มีแนวโน้มลดลง
4. การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันเป็นทางเลือกหนึ่ง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่น การสร้างงาน และการสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังมีเหตุผลอื่น ๆ เช่น เป็นการลดภาระความเสี่ยง ลดต้นทุน นำไปสู่การปรับปรุงทางด้านการจัดการ และสถานการณ์ทางด้านตลาด เป็นการสร้างอำนาจในการต่อรอง ตลอดจนพัฒนาเทคโนโลยีและเพิ่มการลงทุน เป็นต้น

2.1.4 ผลประโยชน์โดยทั่วไปของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน

การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันสามารถอำนวยความสะดวกให้ฝ่ายต่าง ๆ ที่เข้ามาดำเนินธุรกิจร่วมกัน สรุปพอสังเขปได้ดังนี้

1. เป็นการสร้างเสถียรภาพ (Stability) ผลของการผูกพันทำให้นักธุรกิจคู่สัญญาจำเป็นต้องเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดหาปัจจัยการผลิต สินเชื่อ และตลาดผลผลิตให้แก่เกษตรกร ทำให้เกษตรกรมีความสนใจในด้านการผลิตและการตลาด ขณะเดียวกันนักธุรกิจก็มีความสนใจในปริมาณวัตถุดิบที่ต้องการ ซึ่งจะนำไปสู่เสถียรภาพที่เหมาะสม
2. ลดต้นทุนการผลิต (Reduce production cost) ด้วยวิทยาการผลิตแผนใหม่ที่หน่วยธุรกิจแนะนำไปสู่เกษตรกร จะช่วยทำให้ต้นทุนการผลิตมีแนวโน้มลดลง
3. เป็นการสร้างทักษะ (Provision of business skills) การให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการจัดการของหน่วยธุรกิจ ช่วยทำให้เกษตรกรมีทักษะในการจัดการด้านธุรกิจ และการตลาดเพิ่มขึ้น
4. เป็นการเพิ่มความรู้ (Increased flow of information) โดยเกษตรกรจะได้รับความรู้ข่าวสารทางด้านการตลาดเพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากการติดต่อดำเนินธุรกิจร่วมกัน
5. นำไปสู่ความร่วมมือ และความเข้าใจ (Cooperative and Understanding) ผลของการผูกพันในระยะยาวอย่างต่อเนื่องจะช่วยสร้างเสริมความร่วมมือ ความเข้าใจระหว่างกัน

2.1.5 ผลเสียโดยทั่วไปของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน

1. ลักษณะเฉพาะของสัญญาอาจจะทำให้เกษตรกรได้รับกำไรจากการผลิตจำกัด ทำให้ขาดแรงจูงใจ และความคิดริเริ่มในการผลิต อีกทั้งเกษตรกรไม่สามารถขยายการผลิตได้เมื่อเงื่อนไขทางเศรษฐกิจมีความเหมาะสม ขณะเดียวกันหน่วยธุรกิจจะได้รับแรงจูงใจที่ดีกว่า เพราะการดำเนินงานจะขึ้นอยู่กับภาวะการณ์ตลาดเป็นสำคัญ
2. ภายใต้การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน เกษตรกรผู้ที่มีความชำนาญ และการจัดการที่ดี อยู่แล้วจะเสียเปรียบ แต่หน่วยธุรกิจจะได้รับผลดี เพราะได้เกษตรกรที่มีประสิทธิภาพเข้าร่วมในโครงการ
3. เกษตรกรมักขาดอำนาจในการต่อรอง และขาดความรู้ในด้านการตลาด ซึ่งอาจจะส่งผลในระยะยาวในการผลิตโดยตนเอง แต่หน่วยธุรกิจมักมีอำนาจในการต่อรอง และความรู้ด้านการตลาดที่ดีกว่า
4. เกษตรกรเป็นผู้ลงทุนในทรัพย์สินถาวร (fixed investment capital) แต่หน่วยธุรกิจจะลงทุนเฉพาะต้นทุนผันแปร ซึ่งได้รับผลตอบแทน คืนทุนเร็วกว่าเกษตรกร (เนื่องจากจะหักหนี้สินออกจากรายได้ของเกษตรกรก่อนจ่ายรายได้ส่วนเกินให้แก่เกษตรกร)
5. เทคโนโลยีในการผลิตบางอย่างที่หน่วยธุรกิจนำมาถ่ายทอดสู่เกษตรกร ในบางครั้ง ยังไม่ได้ผ่านการทดลองให้เห็นผลแน่นอน และประจักษ์ชัดในระยะเวลาที่นานพอสมควร ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อการผลิต และรายได้ของเกษตรกรโดยตรง เนื่องจากไม่มีการประกันรายได้ขั้นต่ำที่เกษตรกรควรได้รับ
6. หน่วยธุรกิจจะคุ้มครองตนเอง เพื่อให้มีต้นทุนคงที่ หรือมีแนวโน้มที่ลดลง โดยเพิ่มมาตรฐานที่รับซื้อจากเกษตรกร (โดยเฉพาะในช่วงที่ผลผลิตมีมาก) ซึ่งจะส่งผลต่อรายได้ของเกษตรกร

2.1.6 การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันในประเทศไทย

จากการศึกษาสำรวจเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ พบว่าการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันไม่ได้เป็นสิ่งใหม่สำหรับการผลิตทางการเกษตรของประเทศไทย ตัวอย่างเช่น กรณีของการปลูกยาสูบ กล่าวคือ ผลของพระราชบัญญัติยาสูบ พ.ศ. 2509 เป็นการส่งเสริมให้ตลาดใบยาสูบภายในประเทศเป็นตลาดที่มีข้อตกลงที่ค่อนข้างสมบูรณ์ เนื่องจากมีผู้ซื้อใบยาแห่งเพียงรายเดียว คือ โรงงานยาสูบ ตลอดจนพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวเป็นกฎหมายควบคุมการเพาะปลูก และจำหน่ายยาสูบ ซึ่งเกษตรกรผู้ปลูกจะต้องได้รับอนุญาตจากกรมสรรพสามิต และจะต้องขายใบยาสูบให้แก่ผู้บ่มใบยาตามที่กำหนดไว้ในใบอนุญาตเท่านั้น ส่วนตลาดส่งออกใบยาสูบมีลักษณะของตลาดข้อตกลงเฉพาะช่วง คือ ในช่วงระหว่างเกษตรกรกับโรงบ่ม (มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, 2526)

จากการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันได้เข้ามามีบทบาทในการผลิตทางการเกษตรของประเทศไทยมานานมากกว่า 20 ปี แต่เริ่มนำมาใช้เมื่อใดนั้นไม่มีการศึกษาที่ยืนยันแน่นอน สำหรับตลาดใบยาสูบในปัจจุบันยังคงลักษณะตลาดข้อตกลงดังกล่าวไว้เหมือนเดิม

2.1.7 แนวคิดเกี่ยวกับการทำเกษตรแบบมีพันธสัญญา

การทำเกษตรแบบมีพันธสัญญา สุดใจ จงวรกิจวัฒนา (2551) ได้กล่าวว่า เกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) หมายถึง การทำสัญญาในการทำเกษตรหรือฟาร์ม สัญญาที่มีความหมายถึงการเพาะปลูกพืช หรือการเลี้ยงปศุสัตว์ที่มีการทำสัญญาซื้อขายกันประกอบด้วย คู่สัญญา 2 ฝ่าย คือ ผู้ผลิต ได้แก่ ฝ่ายฟาร์ม และคู่สัญญา อีกฝ่ายหนึ่ง คือ ผู้ซื้อผลผลิต ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นในรูปของบริษัท หรือโรงงานแปรรูปต่าง ๆ ในสัญญาส่วนใหญ่จะมีการกำหนดราคาซื้อผลผลิต หรือวิธีการกำหนดราคาผลผลิต รวมถึงการกำหนดมาตรฐานและคุณภาพของผลผลิตที่จะรับซื้อไว้ด้วย นอกจากนี้ ข้อตกลงในสัญญาในหลาย ๆ กรณีจะมีความเกี่ยวข้องกับการจัดหาปัจจัยสนับสนุนการผลิตต่าง ๆ ตลอดจนคำปรึกษาด้านเทคโนโลยีในการผลิตให้กับฝ่ายผู้ผลิตเพื่อความมั่นใจในมาตรฐานของผลผลิตให้เป็นไปตามสัญญา

เกษตรพันธสัญญาในประเทศไทย

อาจกล่าวได้ว่าเกิดขึ้นมานานแต่เป็นสัญญาแบบไม่เป็นทางการคู่สัญญาจะทำสัญญากันโดยใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวและสัมพันธ์ทางสังคมในการสัญญาให้ผลประโยชน์แก่กันตามที่ต้องการและพัฒนามาเป็นการทำสัญญาระหว่างเกษตรกรกับกลุ่มทุนที่ทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งทุนและปัจจัยการผลิตรวมถึงการแก้ปัญหาด้านการตลาด ซึ่งเมื่อเกษตรกรเข้าไปสู่วงจรการพึ่งพาทุนและปัจจัยการผลิตจากนายทุนแล้วก็จะเป็นอย่างที่นายทุนสามารถมีอำนาจในการกำหนดราคา เพื่อผลประโยชน์ที่นายทุนจะได้รับสูงขึ้น โดยเกษตรกรไม่สามารถจะมีอำนาจต่อรองใด ๆ และเข้าสู่วงจรความยากจน

1. เกษตรครบวงจรและเกษตรพันธสัญญา

ในช่วงหลังระบบเกษตรพันธสัญญาได้พัฒนารูปแบบและนำมาใช้กับการพัฒนาระบบการเกษตรที่เป็นที่รู้จักกันในนามของระบบเกษตรครบวงจร ซึ่งถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศและเริ่มแพร่หลายอย่างมากในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534) “อ้อย” เป็นพืชที่เข้าสู่ระบบเกษตรพันธสัญญาในระยะแรก ๆ และประสบความสำเร็จในการเข้าสู่ระบบมากกว่าพืชชนิดอื่น ในการดำเนินการแบบเกษตรอุตสาหกรรมในรูป

ของอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลตามมาด้วยอุตสาหกรรมสับปะรดกระป๋อง และอุตสาหกรรมเยื่อกระดาษ การดำเนินธุรกิจที่อาศัยระบบเกษตรพันธะสัญญาดังกล่าว

ผู้ประกอบการไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมาก การดำเนินการจะเป็นการทำสัญญาระหว่างเกษตรกรกับเจ้าของโรงงานแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรที่ประสบผลสำเร็จอย่างมาก การทำสัญญาจะเป็นการเจรจาทำข้อตกลงล่วงหน้าระหว่างผู้ประกอบการกับเกษตรกรเท่านั้น ข้อตกลงที่ให้ผลประโยชน์ที่ให้ความพอใจกับคู่สัญญาทั้ง 2 ฝ่าย ในบางพืชก็ได้มีการพัฒนาให้มีกฎหมายรองรับเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของคู่สัญญาให้มีความเป็นธรรมยิ่งขึ้น เช่น อ้อยและน้ำตาลทรายจากประสบการณ์การดำเนินธุรกิจเกษตรแสดงให้เห็นว่าระบบเกษตรพันธะสัญญาสามารถนำมาใช้ในการดำเนินการเกษตรอุตสาหกรรมได้ผลดีกว่าการค้าพืชผลทั่ว ๆ ไป ภาครัฐจึงเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุน ในรูปของโครงการต่างๆ ร่วมกับสถาบันการเงิน เช่น โครงการที่ประสาน ที่ภาครัฐโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ดำเนินการร่วมสถาบันการเงิน ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534) ที่มีนโยบายเน้นการปรับระบบการผลิตทางการเกษตรเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลก

โดยการพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตทำให้มีปริมาณและคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาดในต้นทุนที่ต่ำลงทำให้สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ บทบาทของภาครัฐที่เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนระบบเกษตรพันธะสัญญาที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในขณะนั้นว่าระบบเกษตรครบวงจรกระตุ้นให้เกิดการลงทุนจากภาคเอกชนทำให้มีการนำพืชเศรษฐกิจใหม่เข้ามาสู่ระบบการเกษตรของไทย รวมถึงปศุสัตว์และประมงด้วยระบบการผลิตที่เปลี่ยนไปและการขยายตัวของตลาดส่งออกเป็นผลให้เกิดการพัฒนาของอุตสาหกรรมเกษตรในภาคเอกชนก่อให้เกิดบรรยากาศในการลงทุนที่ต่อเนื่องถึงการพัฒนาระบบการผลิตทางการเกษตรและการพัฒนาระบบตลาดที่มีประสิทธิภาพตอบสนองต่อความต้องการของผู้แปรรูปผลผลิตทางการเกษตรทั้งตลาดภายในประเทศ และตลาดต่างประเทศ การทำเกษตรระบบพันธะสัญญามีเพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน ตั้งแต่ปี 2533 เป็นต้นมา

พืชใหม่ ๆ หลายชนิดถูกนำมาใช้ภายใต้ระบบเกษตรพันธะสัญญา รวมถึงข้าวหอมมะลิ ข้าวอินทรีย์ กุ้ง ผักชนิดใหม่ ๆ สำหรับอุตสาหกรรมผักแช่แข็งและผลไม้ต่าง ๆ ระบบเกษตรพันธะสัญญากระจายตัวไปทั่วทุกภาคของประเทศตามการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมเกษตร

2. นโยบายภาครัฐที่ส่งเสริมระบบเกษตรพันธะสัญญา

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534) ในภาคเกษตร ภาครัฐได้กำหนดนโยบายการพัฒนาการเกษตรของประเทศที่เป็นแนวทางในการพัฒนาอุตสาหกรรม

เกษตรเพื่อการส่งออกและทดแทนการนำเข้า โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพ และระบบการจัดการ เพื่อช่วยให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตไปสู่เกษตรกรและสนับสนุนให้เกษตรกรทำแผนการผลิตให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและปริมาณที่สอดคล้องกับความต้องการของโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้ผลผลิตทางด้านการเกษตรเป็นวัตถุดิบซึ่งเป็นแนวทางนำไปสู่การผลิตแบบเกษตรพันธะสัญญาในการดำเนินการตามนโยบายดังกล่าว รัฐบาลได้จัดทำโครงการร่วมกับสถาบันการเงินในนามของโครงการที่ประสานประกอบด้วยภาครัฐ สถาบันการเงิน เกษตรกรและภาคเอกชน (ผู้ประกอบการ) ภาครัฐโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รับผิดชอบทำหน้าที่ประสานงานระหว่างเกษตรกรกับผู้ประกอบการ กำกับดูแลให้ทั้งสองฝ่ายทำสัญญาและดำเนินการตามสัญญาในการทำการผลิตและรับซื้อผลผลิต และให้สถาบันการเงิน ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นผู้ให้สินเชื่อในการลงทุนแก่เกษตรกรในระบบ ซึ่งวัตถุประสงค์หลักคือการทำให้เกิดการพัฒนากระบวนการจัดการผลิตให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อลดปัญหาความเสี่ยงด้านราคาผลผลิตเกษตรให้กับเกษตรกร ลดปัญหาความไม่แน่นอนของตลาด และพัฒนาเทคโนโลยีทางการผลิตให้กับเกษตรกร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตของเกษตรกร นอกจากนี้ ภาครัฐยังได้เพิ่มแรงจูงใจให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ โดยรัฐได้จัดสรรเงินฝากจำนวน 250 ล้านบาท ฝากไว้ที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เพื่อนำรายได้จากเงินฝากนี้ไปชดเชยดอกเบี้ยเงินกู้ให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ เพื่อเป็นสิ่งจูงใจให้กับเกษตรกรเข้าร่วมโครงการและยังเป็นการลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรด้วยอย่างไรก็ดี

การประเมินผลโครงการที่ประสานไม่ค่อยเป็นที่น่าพอใจจากเหตุผลที่การดำเนินการของโครงการขึ้นอยู่กับความช่วยเหลือจากภาครัฐอย่างมาก เช่น การที่ภาครัฐจะต้องจัดหาเมล็ดพันธุ์ให้เปล่ากับผู้ปลูกดอกทานตะวัน เป็นต้น และการที่โครงการไม่ประสบความสำเร็จยังมีปัจจัยประกอบอื่น ๆ อีกหลายปัจจัย สรุปได้คือ

- 1) ข้อสัญญาที่เข้มงวดเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้กับคู่สัญญาทั้ง 2 ฝ่าย ทำให้ขาดความยืดหยุ่นในการจัดการของผู้ประกอบการ
- 2) ความไม่คุ้นเคยในการเพาะปลูกพืชชนิดใหม่และขาดเวลาในการทำให้ยอมรับเทคโนโลยีในการผลิตพืชใหม่ ๆ เมื่อผลได้ไม่เป็นไปตามที่คาดหวังเกษตรกรก็หันกลับไปเพาะปลูกพืชเดิมที่คุ้นเคย
- 3) ขาดการส่งเสริมการเกษตรและการสนับสนุนด้านเทคโนโลยีอย่างจริงจัง รวมถึงระบบการจัดส่งไม่ครอบคลุมพื้นที่โครงการได้ทั้งหมด ทำให้การดำเนินงานขาดประสิทธิภาพ

ผลจากการประเมินโครงการสี่ประสาน ภาครัฐโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเน้นการดำเนินงานของหน่วยงานตัวแทนภาครัฐที่ไม่ควรเข้าไปมีบทบาทในการทำสัญญาระหว่างเกษตรกรและผู้ประกอบการโดยตรง

ควรให้การทำสัญญาดำเนินการไปในรูปของธุรกิจโดยไม่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐ โดยไม่สิ้นสุด มาตรการต่าง ๆ ถูกกำหนดขึ้นเพื่อรองรับการปรับแผนการดำเนินงานของโครงการสี่ประสานให้มีประสิทธิภาพมาตรการต่าง ๆ นี้จะเน้นในเรื่องการจัดการของความร่วมมือในการมีส่วนร่วมในความเสี่ยง เช่น การจัดตั้งกองทุนชดเชยความเสี่ยง ในปี 2538 ได้กำหนดเงื่อนไขในการให้การสนับสนุนอุตสาหกรรมเกษตรภายใต้โครงการสี่ประสานไว้ คือ

- 1) เป็นโครงการที่สามารถลดความเสี่ยงในการผลิต
- 2) เป็นโครงการที่สามารถลดความเสี่ยงด้านการตลาด
- 3) เป็นโครงการที่สามารถระบุพื้นที่และเกษตรกรที่มีศักยภาพในการดำเนินการผลิต

การอนุมัติโครงการจะตัดสินจากผลประโยชน์สูงสุดที่ผู้ประกอบการจะให้กับเกษตรกร การปรับแผนขั้นสุดท้ายได้ให้ความสำคัญกับการกำหนดสินค้าเป้าหมายไว้ 2 กลุ่ม คือ

- 4) ผลผลิตทางการเกษตรที่มีศักยภาพสูงในการส่งออก เช่น ข้าวคุณภาพ ผลไม้ ไม้ดอก ปลาน้ำจืด และปลาประมงชายฝั่ง
- 5) พืชอุตสาหกรรม เช่น พืชผัก ดอกทานตะวัน ข้าวโพด และไม้โตเร็วต่าง ๆ

โครงการสี่ประสานได้ดำเนินการหลังจากมีการปรับโครงการอย่างต่อเนื่องในปี 2539-2543 ซึ่งอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545-2549) ได้วางแนวทางในการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยยึดหลักทางสายกลางเพื่อให้ประเทศสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพยั่งยืนในกระแสโลกาวิวัฒน์และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา วิสัยทัศน์ของการพัฒนาในอนาคต 20 ปีต่อไปในอนาคตมีจุดมุ่งหมายที่เน้นการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ในภาคเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจนโดยยึดหลัก 4 ประการ ได้แก่

- 1) เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้เกษตรกรเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และปัญญาเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) เน้นการฝึกอบรมภาคปฏิบัติ เพื่อให้เกษตรกรรู้จักการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และเข้าถึงโอกาสใหม่ ๆ โดยมีการทำกินในแปลงที่ดินที่จัดให้ควบคู่ไปกับการเรียนรู้

3) เน้นการนำที่ดินที่ถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่ามาใช้ประโยชน์ในการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรยากจน ควบคู่กับการฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4) เน้นการรวมกลุ่มเกษตรกรให้พึ่งพาช่วยเหลือกัน ในรูปสหกรณ์หรือวิสาหกิจชุมชน และสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชน เพื่อช่วยเหลือด้านการตลาด อันสามารถจะเชื่อมโยงไปสู่การส่งออกในรูปแบบการทำ Contract Farming กับบริษัทเอกชน

แนวทางการพัฒนาได้กำหนดในลักษณะบันได 4 ขั้น คือ ระดับที่ 1 การทำเกษตรขั้นพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิตในครัวเรือน ระดับที่ 2 การทำเกษตรเมื่อเหลือจากการบริโภคนำไปจำหน่ายในชุมชนเพื่อสร้างรายได้ ระดับที่ 3 การทำการเกษตรเพื่อขายแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน ตำบล อำเภอหรือจังหวัดใกล้เคียง และระดับที่ 4 การทำการเกษตรเพื่อจำหน่ายภายในประเทศและส่งออกต่างประเทศเป็นระดับสุดท้าย

นอกจากนี้ ยังมีนโยบายปรับโครงสร้างภาคการเกษตร และการปรับโครงสร้างการผลิตรายสินค้าเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ทำให้มีการกำหนดมาตรการและโครงการต่าง ๆ ขึ้นเพื่อรองรับและส่งเสริมการดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาล ระบบเกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) นับเป็นสิ่งหนึ่งภายใต้กรอบยุทธศาสตร์การเพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ที่ให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างภาคการผลิตและการค้า รวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เป็นรากฐานที่เข้มแข็งในการสร้างรายได้ของประเทศ เพื่อบรรเทาความยากจน จากการที่ระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับการซื้อขายสินค้าเกษตรที่สามารถกำหนดข้อตกลงในการซื้อขายให้เป็นประโยชน์กับคู่สัญญาได้ภายใต้การควบคุมที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นในปัจจุบันจึงถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาทางการเกษตรและเป็นองค์ประกอบในการพัฒนาการเกษตรในหลายรูปแบบ เช่น การค้าสินค้าเกษตรล่วงหน้า การประกันภัยพืชผลทางการเกษตร การพัฒนาระบบเกษตรครบวงจร การปรับโครงสร้างการผลิตสินค้าเกษตร และรวมถึงการนำมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรรายย่อยด้วย

3. เกษตรพันธสัญญากับโครงสร้างการตลาด

ตลาดสมบูรณ์ในทางเศรษฐศาสตร์ คือ ตลาดเสรีที่มีการแข่งขันสมบูรณ์ มีข้อมูลข่าวสาร สมบูรณ์สินค้ามีลักษณะเดียวกันเหมือนกัน ปราศจากสิ่งกีดขวางภายนอก มีผู้ซื้อและผู้ขายจำนวนมากจนไม่สามารถทำให้ผู้หนึ่งผู้ใดควบคุมราคาได้ แต่ในความเป็นจริงมีระดับของความไม่สมบูรณ์ต่าง ๆ กันไป ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของสินค้า ขนาดและจำนวนของผู้ซื้อผู้ขาย ความยากง่ายในการเข้าและออกจากตลาดการซื้อขาย ประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากรที่เกี่ยวข้องและความเป็น

กรรมในการดำเนินการ การประสานกันในแนวตั้งของตลาด (Vertical Coordination in Markets) เป็นขบวนการปรับปรุงสัณฐานและอุปทานเข้าหากันที่เป็นไปตามปริมาณของสินค้า

คุณภาพ สถานที่และเวลาในการขนส่งซึ่งเกิดขึ้นพร้อมไปกับห่วงโซ่ของงานที่ทำต่อเนื่องกันมาตั้งแต่การผลิต การคัดเกรด การบรรจุการขนส่ง การแปรรูป การเก็บรักษา และการกระจายสินค้า เกษตรกรจะสามารถปรับสินค้าให้เข้ากับความต้องการของผู้บริโภคที่เปลี่ยนไปได้โดยใช้กลไกด้านเทคโนโลยี

นโยบายและการจัดการ ในภาคการเกษตรมักจะประสบกับปัญหา การประสานกันในแนวตั้งของตลาด ด้วยลักษณะเฉพาะของการทำเกษตรที่เป็นการผลิตตามฤดูกาลปริมาณการผลิตจึงมากขึ้นไปตามฤดูกาล การตอบสนองของอุปทานซ้ำ สินค้ามีลักษณะเน่าเสียง่าย มีความหลากหลายในคุณภาพ การกระจายตัวของพื้นที่ทำการผลิต ตัวอย่างของการประสานแนวตั้งของตลาด จะเห็นได้จากตลาดเปิดทั่วไปที่มีการทำการค้าค่อนข้างจะรวดเร็วไม่มีภาระผูกพันต่อเนื่อง การดำเนินการจะพิจารณา จากกลไกของราคาเป็นหลัก ราคาส่งเป็นสิ่งจูงใจสำหรับผู้ซื้อและผู้ขาย และเป็นปัจจัยในการทำให้เกิดความสมดุลของอุปสงค์และอุปทาน การนำระบบการทำสัญญาระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายเข้ามาปรับการประสานแนวตั้งของตลาด น่าจะส่งผลดีให้กับผู้เกี่ยวข้องทั้ง 2 ฝ่าย สัญญาที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรอาจแบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ

- 1) สัญญาตามความต้องการของตลาด จะเกี่ยวข้องกับผลผลิตในด้านของคุณภาพ ปริมาณและราคา เป็นต้น เป็นสัญญาที่เกษตรกรจะต้องทำการผลิตให้ได้ตามปริมาณ คุณภาพ ภายใต้อายุที่กำหนดไว้เพื่อส่งมอบให้กับผู้ซื้อ
- 2) สัญญาการจัดหาทรัพยากรการผลิต จะเกี่ยวข้องกับการจัดหาปัจจัยและการบริการด้านการผลิตที่ผู้ซื้อ ตกลงจะจัดให้ตามสัญญาให้กับเกษตรกรเพื่อใช้ในการผลิต
- 3) สัญญาการจัดการผลิต จะเกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการผลิตให้กับเกษตรกร

นอกจากนี้ ยังมีรูปแบบอื่นๆ ที่แทรกอยู่ในการประสานแนวตั้งของตลาด เช่น สหกรณ์การเกษตรสมาคมและองค์กรที่ช่วยในด้านการต่อรองในการซื้อขายสินค้าเกษตร ระบบข้อมูลสินค้าเกษตร การบริการขนส่ง บริการสินเชื่อ รวมถึงแผนงานภาครัฐ เป็นต้น

4. ผลของการทำเกษตรพันธะสัญญาประเภทต่างๆ

- 1) การทำสัญญาตามความต้องการของตลาดมีข้อดีและประโยชน์ คือ ผู้ซื้อจะให้ข้อมูลความต้องการของตลาดให้กับผู้ผลิตที่ระบุถึงตัวพืชที่ต้องการในด้านของรูปแบบ สายพันธุ์ คุณภาพ ระยะเวลาที่ต้องการ ท้องที่ผลิต และราคาที่กำหนดตามที่ตกลงกัน ในขณะที่เดียวกันการต่อรองเจรจา

ทำสัญญาผู้ผลิตก็จะให้ข้อมูลกับผู้ซื้อในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขอุปทานสินค้าที่จะผลิตให้ว่าจะทำได้ตามสัญญาอย่างน้อยเพียงใดจนเป็นที่พอใจของทั้ง 2 ฝ่าย จึงตกลงทำสัญญากัน

นอกจากนี้การทำสัญญาตามความต้องการของตลาดหรือผู้ซื้อยังทำให้ผู้ซื้อสามารถที่จะทำสัญญากับผู้ผลิตหรือเกษตรกรได้หลาย ๆ ราย ตามความต้องการ โดยเฉพาะในเกษตรกรรายย่อยหลาย ๆ ราย เพื่อให้ได้ผลผลิตตามปริมาณที่ต้องการได้ อย่างไรก็ตาม การทำสัญญาตามความต้องการของตลาด มิได้เป็นการช่วยลดความเสี่ยงของทั้งผู้ซื้อและผู้ผลิตอย่างชัดเจน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของเงื่อนไขและปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในกรณีที่มองว่าความเสี่ยง คือ ความผันผวนของรายได้ การกำหนดราคาคงที่ ในสัญญาซื้อขายไม่ใช่เป็นสิ่งที่ช่วยลดความเสี่ยงของทั้ง 2 ฝ่าย เมื่อเปรียบเทียบการซื้อขายในตลาดเปิดที่มีการแข่งขันในสินค้าชนิดเดียวกัน และอาจเป็นการเพิ่มความเสี่ยงให้กับทั้ง 2 ฝ่ายได้ในหลาย ๆ กรณี การกำหนดราคาคงที่ในตลาดที่ราคาขายเปลี่ยนแปลงไปตามปริมาณผลผลิต การกำหนดการรับซื้อในสัญญาคงที่จะทำให้ประโยชน์ด้านการลดความเสี่ยงด้านราคาให้กับเกษตรกรได้มากกว่าการลดความเสี่ยงของผู้ซื้อคือ เป็นการสร้างเสถียรภาพของรายได้ให้กับเกษตรกร (ลดความผันผวนของรายได้เกษตรกร) มากกว่าเสถียรภาพของผู้ซื้อเนื่องจากผู้ซื้อที่นำไปขายในตลาดที่มีการแข่งขันยังต้องเสี่ยงกับระดับราคาที่แข่งขันกันตามปริมาณและคุณภาพของอุปทานสินค้าประเภทเดียวกัน

การทำสัญญาที่มีการกำหนดการรับซื้อคงที่นั้นจะทำได้ง่ายขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่ (1) การเปลี่ยนแปลงของอุปทานผลผลิตมิใช่เป็นตัวกระจายที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของระดับราคาในตลาด (2) ราคาขายในตลาดของผู้ซื้อผลผลิตตามสัญญามีได้มีความสัมพันธ์กับราคาของวัตถุดิบ ดังนั้น ราคาคงที่ตามสัญญาจะทำให้เกิดเสถียรภาพของรายได้ของผู้ซื้อผลผลิตจากเกษตรกรไปขาย และ (3) เมื่อผู้ซื้อผลผลิตจากเกษตรกรคาดหวังว่าราคาตลาดจะสูงกว่าที่ซื้อจากเกษตรกร

2) การทำสัญญาการจัดหาทรัพยากรการผลิต เป็นลักษณะของสัญญาที่มีขึ้น จากความไม่สมบูรณ์ของตลาดปัจจัยการผลิต กล่าวคือ การขาดแคลนปัจจัยที่มีคุณภาพในการผลิตในตลาด เช่น พันธุ์พืชที่มีคุณภาพตรงตามเงื่อนไขของสัญญา ทำให้ผู้ซื้อต้องจัดหาปัจจัยหัวพันธุ์ให้ หรือแม้จะพอหาได้ ในตลาดคู่สัญญาอาจจัดหาซื้อได้ในราคาที่ถูกลงกว่าให้กับเกษตรกรคู่สัญญา หลาย ๆ รายก็จะทำให้เกิดความประหยัดทางเศรษฐกิจ (Economics of Scale) รวมไปถึงปัจจัยอื่น ๆ เช่น สารฆ่าแมลง ปุ๋ย เครื่องจักร และอื่น ๆ

นอกจากนี้ก็จะเป็นเหตุผลที่ผู้ซื้อผลผลิต ต้องการให้ผู้ผลิตใช้ปัจจัยชนิดต่าง ๆ ตามที่ผู้ซื้อต้องการให้ใช้เพื่อผลผลิตที่มีคุณภาพโดยการให้ทุนสนับสนุนการซื้อปัจจัย ชนิดที่กำหนด ช่วยลดต้นทุนให้กับเกษตรกรและส่งผลไปถึงราคาที่ขายให้กับผู้ซื้อในท้ายที่สุด

3) สัญญาการจัดการผลิต เป็นสัญญาที่บอกถึงวิธีการผลิตที่ผู้ซื้อต้องการให้ทำการผลิต เป็นการให้คำแนะนำส่งเสริมการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ต้องการ ให้ความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยีการผลิตที่จะทำให้ช่วยลดต้นทุนการผลิตที่จะคุ้มกับทุนที่ให้ความช่วยเหลือไป

ในการนี้ผู้ซื้อที่เป็นคู่สัญญาต้องมั่นใจว่าเกษตรกรจะไม่นำเอาผลผลิตที่ได้รับความช่วยเหลือนี้ไปขายให้กับผู้ซื้อรายอื่น โดยทั่วไปผู้ซื้อคู่สัญญาจะให้ความช่วยเหลือในกรณีที่เขาเป็นผู้ซื้อรายเดียวทำสัญญา ให้ปลูกพืชเฉพาะชนิดใดชนิดหนึ่งที่พิเศษจากตลาดทั่วไป หรือเป็นพืชใหม่ที่มีเทคโนโลยีการผลิต ต่างไปจากพืชเดิม ๆ ที่เกษตรกรทำการเพาะปลูกอยู่ ความจำกัดของข้อมูลและแหล่งรับซื้อ ทำให้เกษตรกรต้องพึ่งคู่สัญญาในการถ่ายทอดเทคโนโลยีและตลาดรับซื้อตามราคาที่กำหนดในสัญญา การให้ความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยีการผลิตนับเป็นส่วนสำคัญของการจัดการผลิต ในการควบคุมการผลิตให้ได้ผลผลิตที่มีปริมาณ คุณภาพและมาตรฐานตามต้องการ เพื่อให้คุ้มค่ากับการรับซื้อในราคาที่กำหนด

สรุปปัญหาที่ตลาดสินค้าเกษตรทั่วไปประสบในด้านการส่งผ่านข้อมูล ทั้งด้านการผลิตและการตลาด รวมถึง การเข้าถึงปัจจัยและบริการที่สำคัญในการผลิต ทำให้การผลิตไม่สามารถเกิดประสิทธิภาพเต็มที่ ไม่สามารถทำให้เกิดการประหยัดทางเศรษฐกิจ การนำระบบเกษตรพันธะสัญญามาเป็นกลไกประสาน จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตของเกษตรกรรายย่อย ทำให้เกษตรกรรายย่อยสามารถเข้าถึงข้อมูลในการผลิตการตลาด มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีในการผลิต เข้าถึงแหล่งเงินทุน และการประกันราคาผลผลิต การผลิตที่มีการจัดการ การตลาดที่ดี ย่อมส่งผลดีกับผู้ผลิตและผู้ซื้อทำให้เกิดการประหยัดทางเศรษฐกิจ ทรัพยากรถูกใช้อย่างคุ้มค่าและสร้างความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรต่อไปในอนาคต

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชาลี เกตุแก้ว (2532) ศึกษาแผนงานฟาร์มที่เหมาะสม ภายใต้ความเสี่ยงในอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหาแผนงานฟาร์มที่ก่อให้เกิดรายได้สุทธิขั้นต้นสูงสุด ณ ระดับความเสี่ยงต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนงานฟาร์มให้แก่เกษตรกร ภายใต้การเพาะปลูกแบบมีพันธะสัญญา และไม่มีพันธะสัญญา ศึกษาโครงการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งแบบครบวงจรในอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งในการศึกษาเป็นการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งแบบครบวงจร โดยมีการนำเอาสัญญาใช้ในการปลูกมันฝรั่งของเกษตรกรของบริษัทฯ ที่ทำการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่ง ภายใต้ความร่วมมือระหว่างสำนักงานเกษตรอำเภอสันทราย

วิธีการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิเป็นข้อมูลรูปตัดขวาง (cross sectional data) โดยการสำรวจจากแบบสอบถามที่สร้างขึ้นประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการเพาะปลูกพืช ได้แก่

การใช้ปัจจัยการผลิต ปริมาณผลผลิต ราคาผลผลิต ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิต ตลอดจนทัศนคติของเกษตรกรในกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษ ข้อมูลทุติยภูมิเพื่อให้นักศึกษามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานเกษตรภาคเหนือ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานเกษตรอำเภอสันทรายและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรอำเภอสันทราย ตลอดจนการค้นคว้ารวบรวมจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การคัดเลือกตัวอย่างจากข้อมูลของสำนักงานเกษตรอำเภอสันทราย คัดเลือกพื้นที่เกษตรกรมีการเพาะปลูกพืชศึกษาทั้งในรูปแบบของการเพาะปลูกแบบมีสัญญาผูกพัน และไม่มีสัญญาผูกพันในเขตพื้นที่เดียวกัน เกษตรกรปลูกมันฝรั่งทำการคัดเลือกตัวอย่างจากพื้นที่ในตำบลแม่แฝก แม่แฝกใหม่ หองหาร และหองจ้อม เกษตรกรปลูกมะเขือเทศ ทำการคัดเลือกตัวอย่างจากพื้นที่ในตำบลหองจ้อม หองหาร ป่าไผ่และสันทรายหลวง

ผลการศึกษาพบว่า โครงการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งแบบครบวงจรทำให้เกิดเสถียรภาพแก่เกษตรกรในเรื่องรายได้ที่แน่นอนเพิ่มขึ้นเพราะมีตลาดรองรับแน่นอน และลดการขาดแคลนเงินทุนตลอดจนปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เพราะบริษัทฯ เป็นผู้ลงทุนให้แก่เกษตรกรเพื่อบริษัทฯ จะได้มีวัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรมเพียงพอ

อารี วิบูลย์พงศ์ และทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ (2538) ศึกษาการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน ในจังหวัดเชียงใหม่ ประเมินผลกระทบของระบบสัญญาผูกพันว่าจะสามารถนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงการผลิตของเกษตรกรรายย่อยเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต แล้วนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกได้หรือไม่

วิธีการศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิ จากข้อมูลเฉพาะเรื่อง เฉพาะปีการผลิต และข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตอันเกี่ยวเนื่องกับสัญญาผูกพันและข้อมูลทุติยภูมิซึ่งรวบรวมจากเอกสารต่าง ๆ ข้อมูลเกี่ยวกับการปัจจัยการผลิต ผลผลิต ต้นทุนและการจัดบันทึกและเกี่ยวกับระบบการซื้อขายของเกษตรกรในสัญญา และนอกสัญญาผูกพัน ได้จากการสอบถามเกษตรกร ผู้รับซื้อและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และเลือกพื้นที่ศึกษาแบบ Multistage Sampling และเลือกเกษตรกรตัวอย่างด้วยวิธี Random Sampling

โดยเปรียบเทียบผลผลิต และการใช้ปัจจัยการผลิตของเกษตรกรที่ปลูกมันฝรั่ง มะเขือเทศ และถั่วเหลืองฝักสด ซึ่งมีการทำสัญญาค่อนข้างเคร่งครัดสำหรับมะเขือเทศ ซึ่งมีการทำสัญญาแบบไม่รัดกุม ตกลงกันด้วยวาจาทำให้มีความไม่แน่นอนทั้งฝ่ายเกษตรกรและโรงงาน

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรรับภาระความเสี่ยงสูงซึ่งควรมีการส่งเสริมให้มีการทำสัญญาอย่างเคร่งครัดมากขึ้น และควรระบุนความรับผิดชอบของโรงงานในด้านจำนวนการรับซื้อที่แน่นอน เพื่อลดภาระความเสี่ยงของเกษตรกรบางส่วน

ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์, อารี วิบูลย์พงศ์และพฤษัย ยิบมันตะสิริ (2539) ศึกษาถึงศักยภาพของเกษตรกรแบบมีสัญญาผูกพัน และแนวทางการพัฒนาความรู้ของเกษตรกรมีวัตถุประสงค์ศึกษาจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการผลิต ในระบบสัญญาผูกพันประโยชน์และผลเสียที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรและเอกชนและทางการฝึกอบรมและช่วยพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ การตัดสินใจ และการวางแผนของเกษตรกร

วิธีการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การวิเคราะห์การผลิตแบบมีสัญญาที่ได้ดำเนินการไปแล้ว โดยวิจัยจากเอกสารต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลงานการประเมิน และการวิจัยของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตลอดจนงานวิจัยของสถาบันการศึกษา งานส่วนนี้ครอบคลุมสินค้าหลายชนิดซึ่งจะให้ภาพรวมของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันที่เกิดขึ้นในประเทศไทย และในส่วนการศึกษาจากข้อมูลสำรวจโดยถือเป็นกรณีศึกษาเฉพาะในภาคเหนือ และเฉพาะสินค้าบางประเภท จังหวัดเชียงใหม่ได้รับเลือกเป็นพื้นที่ศึกษาเนื่องจากมีโรงงานแปรรูปอาหารจำนวนมาก และมีการทำสัญญาผูกพันระหว่างเกษตรกรและโรงงานมาเป็นเวลานานกว่า 20 ปี เลือกพืชผักต่าง ๆ และเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดเป็นตัวอย่าง

ผลการศึกษาพบว่า การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันช่วยให้เกษตรกรรายย่อยผู้มีที่ดินและทุนจำกัด และขาดประสบการณ์ให้สามารถทำการผลิตได้มากขึ้น มีรายได้แน่นอนและได้รับความรู้ใหม่ ๆ โดยเฉพาะพืชที่เกษตรกรไม่เคยผลิตมาก่อน นอกจากนี้ยังช่วยพัฒนาคุณภาพของผลผลิตอีกด้วย แม้ว่าการเกษตรในระบบสัญญาผูกพันจะมีผลเสียอยู่บ้างแต่ก็มีประโยชน์ต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกรรายย่อยที่ได้รับการสนับสนุนทางด้านเทคโนโลยีการผลิต ปัจจัยการผลิต การประกันราคา และตลาดจากบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต ซึ่งได้รับประโยชน์จากการจัดหาวัตถุดิบในปริมาณและคุณภาพที่ต้องการ ส่วนแนวทางในการพัฒนาความรู้ให้แก่เกษตรกรนั้น บางส่วนจะสอดคล้องกับแนวทางการให้ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีแล้วควรให้ความรู้ทางด้านการจัดการ และการสร้างความเป็นผู้ประกอบการ เพื่อให้เกษตรกรมีความสามารถในการแสวงหาความรู้ และในการตัดสินใจด้วยตนเอง

เรือนมุล ระวัชรทรัพย์ (2540) ศึกษาศักยภาพการขยายการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันในจังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพการขยายการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน โดยทำความเข้าใจถึงเหตุผลของเกษตรกรที่ทำการผลิตแบบสัญญาผูกพันนี้และโอกาสในการขยายการผลิตภายใต้สัญญาของเกษตรกรซึ่งทำการผลิตในระบบสัญญาอยู่แล้ว

วิธีการศึกษา ข้อมูลปฐมภูมิเป็นข้อมูลภาคตัดขวาง (Cross Sectional Data) ได้จากการสัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่างที่ทำการผลิตพืชในระบบการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน โดยใช้แบบสอบถามเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เกษตรกร เกี่ยวกับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม การผลิตและการจำหน่ายผลผลิตต้นทุนและผลตอบแทนการผลิต ความคิดเห็นของเกษตรกร ตัวอย่างที่มีต่อการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันตลอดจนการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของรัฐและบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต ข้อมูลทุติยภูมิเป็นข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้ารวบรวมเอกสารและงานวิจัยของสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยวิเคราะห์องค์ประกอบของต้นทุนและผลตอบแทนของการผลิตพืชในระบบสัญญาผูกพันด้วยวิธีงบประมาณ และวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการขยายการผลิตแบบสัญญาผูกพัน ด้วยการใชแบบจำลอง 2 แบบ คือ แบบจำลอง ซึ่งใช้สัดส่วนของพื้นที่ปลูกพืชในระบบสัญญาผูกพันต่อพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมดของเกษตรกรเป็นตัวแปรตาม ซึ่งสัดส่วนนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มข้นของการยอมรับการผลิตแบบมีสัญญาผูกพันด้วย อีกแบบหนึ่งคือแบบจำลองที่มีพื้นที่ผลิตพืชในระบบสัญญาผูกพันเป็นตัวตาม การเลือกเกษตรกรตัวอย่างในจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีการผลิตแบบมีสัญญาผูกพันในอำเภอสันทราย และอำเภอฟ้า

ผลการศึกษาพบว่า การผลิตพืชในระบบสัญญาผูกพันมีความเสี่ยงด้านราคาอยู่ในระดับต่ำ แต่โอกาสในการขยายการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันของเกษตรกรซึ่งผลผลิตพืชในระบบนี้อยู่แล้วค่อนข้างจำกัด เนื่องจากนโยบายควบคุมโควตาการผลิตของบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตเพื่อควบคุมปริมาณและคุณภาพของผลผลิต อย่างไรก็ตามเกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการผลิตพืชแบบมีสัญญาผูกพันมานาน และมีขนาดพื้นที่ถือครองมากมีความพร้อมที่จะยอมรับและได้รับโควตาการผลิตมากขึ้น โอกาสของการขยายการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันสำหรับเกษตรกรที่อยู่ในระบบสัญญาผูกพันจะเพิ่มขึ้นด้วย

สมอ ฝอยทอง (2544) ศึกษาการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งแบบมีสัญญาของเกษตรกรในอำเภอบพพระ จังหวัดตาก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงวิธีการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งของภาคเอกชนในอำเภอบพพระจังหวัดตาก การได้รับการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งจากภาคเอกชนของเกษตรกร ปัญหา อุปสรรคของเกษตรกรและบริษัทในด้านการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่ง

วิธีการศึกษา ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาได้มาจากเอกสารต่าง ๆ และการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งภายใต้การส่งเสริมของภาคเอกชน ในเขตอำเภอบพพระ จังหวัดตาก จำนวน 160 ราย ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบ Simple Random Sampling คิดเป็นร้อยละ 10 ของจำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ แล้วนำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาทำการวิเคราะห์ โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้คือค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลจากการศึกษาเกษตรกรส่วนใหญ่ที่ปลูกมันฝรั่งจะมีอายุอยู่ระหว่าง 26 – 35 ปี (ร้อยละ 43.7) และพื้นที่ที่ปลูกมันฝรั่งต่ำกว่า 5 ไร่ (ร้อยละ 52) พันธุ์ที่นำมาส่งเสริมให้เกษตรกร คือ พันธุ์แอตแลนติก โดยปีหนึ่ง ๆ เกษตรกรจะมีการปลูกมันฝรั่งประมาณ 3 รุ่น ในแต่ละปีจะมีรายได้จากการปลูกมันฝรั่งระหว่าง 40,000 – 180,000 บาท โดยลักษณะการส่งเสริมเป็นการส่งเสริมแบบครบวงจร โดยมีบริษัทเอกชนส่งเสริมกับเกษตรกรแบบครบวงจร โดยให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น หัวพันธุ์ ปุ๋ย และสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช โดยบริษัทฯ จะทำการคัดเลือกเกษตรกรโดยมีนักวิชาการของบริษัทฯ โดยการคัดเลือกเกษตรกรในพื้นที่ที่มีความขยัน ซื่อสัตย์ และรับผิดชอบในการผลิตมันฝรั่ง

ถวิล กาวีสุข (2547) ศึกษาความพึงพอใจของเกษตรกรในจังหวัดตากต่อการปลูกมันฝรั่งแบบมีสัญญาผูกพันกับบริษัท เบอร์ลี่ ยุคเกอร์ ฟู้ดส์ จำกัด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการปลูกมันฝรั่งแบบมีสัญญาผูกพันกับบริษัท เบอร์ลี่ ยุคเกอร์ ฟู้ดส์ จำกัด รวมทั้งศึกษาปัญหาและอุปสรรคตลอดจนข้อเสนอแนะในการปลูกมันฝรั่งกับบริษัท เบอร์ลี่ ยุคเกอร์ ฟู้ดส์ จำกัด ของเกษตรกรเพื่อให้ได้ข้อมูลนำไปปรับกลยุทธ์ในการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งให้ประสบความสำเร็จต่อไป

วิธีการศึกษา ข้อมูลปฐมภูมิ ทำการเก็บข้อมูลจากเกษตรกรที่ร่วมโครงการกับบริษัทฯ ทั้งหมดทุกราย โดยใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์และข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากเอกสาร บทความ รายงาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลการสรุปการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งในเขตจังหวัดตาก ของบริษัทเบอร์ลี่ ยุคเกอร์ ฟู้ดส์ จำกัด ประชากรในการศึกษาเป็นเกษตรกรที่ทำสัญญาการปลูกมันฝรั่งแบบมีสัญญาผูกพันกับบริษัท เบอร์ลี่ ยุคเกอร์ ฟู้ดส์ จำกัด ทั้งหมดจำนวน 77 ราย สถิติที่ใช้ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย

ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีสมาชิกในครัวเรือน 4 - 6 คน และมีสมาชิกที่ใช้แรงงานต่อครัวเรือน 1 - 3 คน และใช้พื้นที่ในการปลูกมันฝรั่ง 11 - 20 ไร่ ต่อรายมากที่สุด โดยส่วนใหญ่เป็นการเช่าพื้นที่ปลูก และเงินที่ลงทุนในการปลูกมันฝรั่งเป็นเงินของเกษตรกรเอง รองลงมาเป็นเงินที่ยืมจากบริษัท เกษตรกรมีความพึงพอใจต่อการปลูกมันฝรั่งแบบมีสัญญาผูกพันกับบริษัท เบอร์ลี่ ยุคเกอร์ ฟู้ดส์ จำกัด มาก แต่ยังมีประเด็นปัญหาด้านรายละเอียดของสัญญาการปลูกมาตรฐานการคัดเกรดผลผลิต ระยะเวลาการชำระเงินไม่ชัดเจนและครบทุกกรณี ด้านที่เกี่ยวกับคุณภาพและราคาของหัวพันธุ์ ความถูกต้องของเอกสารการรับซื้อ ไม่ระบุถึงกรณีผลผลิตมีจำนวนมากกว่าสัญญา ด้านคุณภาพของปุ๋ยเคมี ราคาแพง และสูตรไม่ตรงกับความต้องการของเกษตรกร

จากการทบทวนผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พอสรุปได้ว่า เกษตรกรที่มีการยอมรับวิทยาการเกษตรแผนใหม่จะมีประสิทธิภาพในการผลิตสูงกว่าเกษตรกรทั่วไป โดยเฉพาะเกษตรกรที่ทำการผลิตแบบมีสัญญาผูกพัน เนื่องจากบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตและสหกรณ์ฯ จะให้การสนับสนุนช่วยเหลือด้านความรู้วิชาการการผลิต และการจัดการการผลิตให้แก่เกษตรกร

นอกจากนี้ยังจัดหาปัจจัยการผลิตมาให้ในรูปแบบสินเชื่อ ตลอดจนการประกันราคาผลผลิต ทำให้เกษตรกรไม่มีความเสี่ยงด้านการตลาด ซึ่งการตัดสินใจยอมรับ หรือไม่ ยอมรับวิทยาการเกษตรแผนใหม่ของเกษตรกรขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ หลายประการ พอจำแนกได้ดังต่อไปนี้

- 1) ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษาและประสบการณ์การอบรมของเกษตรกร
- 2) ลักษณะทางสังคม และเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ของเกษตรกร สภาพการถือครองที่ดินและสินเชื่อทางการเกษตร
- 3) พฤติกรรมในการติดต่อสื่อสาร ได้แก่ การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และการรับข่าวสารการเกษตรจากสื่อสารมวลชน
- 4) ทักษะคิดของเกษตรกรต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ได้แก่ ความเชื่อถือไว้วางใจ และความศรัทธาจากเกษตรกรซึ่งจะช่วยให้การส่งเสริมทำได้ง่ายขึ้น